

ЖАНРОВІ КЛАСИФІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ

В статье рассматриваются основные подходы к классификации жанров журналистики, анализируется современное состояние проблемы. До сих пор отсутствует единая классификация журналистских жанров, что свидетельствует о необходимости дальнейших научных исследований в данной области. Подчеркивается также важность исследования жанров современной региональной прессы.

Ключевые слова: жанр, классификация, текст, типология.

The article deals with principal approaches to genre classification in journalism. The author makes a fundamental analysis of the problem in question. So far unified genre classification in journalism doesn't exist it proves further research in this question. The importance of the genre study of contemporary regional press is emphasized.

Key words: genre, classification, text, typology.

Історичні етапи розвитку суспільства несуть в собі зміни для всіх сфер діяльності та для людської свідомості взагалі. Торкаються вони і журналістики, зокрема, системи журналістських жанрів, яка “по-своєму відображає систему поглядів на світ, на людину і події” [1:57]. А оскільки ці погляди змінюються з колосальною швидкістю, то, відповідно, змінюється і система журналістських жанрів, що зумовлює постійний інтерес до неї журналістикознавців та актуальність розгляду даної проблеми в наукових працях.

Велика увага приділяється в журналістикознавстві категорії жанру та жанровим класифікаціям. Про це свідчать чисельні наукові праці з жанрології багатьох дослідників, серед яких М. Н. Кім, О. А. Тертичний, В. Й. Здоровега, Д. М. Прилюк, В. В. Різун, М. К. Василенко та ін. Окрім того, популярною тема є і серед дисертантів (Голік О. В. “Взаємодія та взаємозбагачення жанрів: новітні тенденції

розвитку журналістської творчості”, Івашук А. А. “Варіативність та взаємоперехід інформаційних жанрів у сучасній українській пресі”, Шебеліст С. В. “Особливості розвитку сучасної української есеїстики в системі журналістських жанрів” та ін.), які розглядають систему жанрів загалом та функціонування окремих жанрів в системі.

Метою цієї роботи є огляд класифікацій журналістських жанрів провідних науковців, виділення в них спільних та відмінних рис, а також аналіз сучасних поглядів на проблему.

“Історичні перипетії внесли в пресу колосальні зміни, але само поняття “жанр” живо і працює, оскільки відноситься до числа основоположних для всіх галузей культури” [1:57]. У журналістиці жанр — “історично сформований стійкий тип медіатору з відповідною структурою, способом засвоєння фактичного матеріалу та функціями” [2:38].

“Наукова теорія жанрів журналістики складається з різних типологічних підходів, в кожному з яких пропонується своє бачення класифікації жанрів” [3:12].

1. Традиційна класифікація жанрів: інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні. Ця концепція була запропонована групою вчених факультету журналістики МДУ в книзі “Теория и практика советской периодической печати” під редакцією В. Д. Пельта [4].

2. Типологічна модель Є. І. Проніна [5:51] заснована на принципі перехресної класифікації. Всі жанри журналістики він поділив за двома критеріями:

1) за предметом відображення: реалії, позиції, ідеали, абсурди, шедеври, думки, контакти, рішення, ефекти;

2) за рівнем осмислення: сповіщення, орієнтування, корекція, символізація.

Рівень	Сповідання	Орієнтування	Корекція	Символізація осмислення
Предмет відображення	1	2	3	4
1. Реалії	Довідка	Замітка	Кореспонденція	Стаття
2. Позиції	Девіз	Репліка	Коментар	Огляд
3. Ідеали	Вітання	Зарисовка	Репортаж	Нарис
4. Абсурди	Гострота	Сатирична замітка	Фейлетон	Памфлет
5. Шедеври	Анонс	Анотація	Рецензія	Огляд
6. Думки	Питання	Сигнал	Лист	Огляд пошти

Рівень	Сповіщення	Орієнтування	Корекція	Символізація осмислення
Предмет відображення	1	2	3	4
7. Контакти	Питання	Сигнал	Лист	Огляд пошти
8. Рішення	Інформаційне повідомлення	Офіційна заява	Звіт	Редакційна стаття
9. Ефекти	Повідомлення	Нагадування	Повертаючись до надрукованого	Підбір (полоса) “По слідах наших виступів”

3. Жанрова класифікація В. Й. Здоровеги [6:114–314]:

1) інформаційні жанри — замітка, звіт, інтерв'ю, репортаж, інформаційна кореспонденція;

2) аналітичні жанри — аналітична кореспонденція, стаття та її різновиди, огляд, лист, огляд преси, рецензія;

3) художньо-публіцистичні жанри — нарис, фейлетон, памфлет та інші модифікації так званої художньої публіцистики;

4) сатиричні жанри — сатирична замітка, фейлетон, памфлет, байка, гумореска, епіграма, пародія, сатиричний афоризм.

4. Типологічна структура жанрів журналістики (або публіцистичних текстів) Л. Є. Кройчика [7:139]:

1) оперативно-новинні тексти — замітка у всіх її різновидах;

2) оперативно-дослідницькі тексти — інтерв'ю, репортаж, звіт;

3) дослідницько-новинні тексти — кореспонденція, коментар (колонка), рецензія;

4) дослідницькі тексти — стаття, лист, огляд;

5) дослідницько-образні (художньо-публіцистичні) тексти — нарис, есе, фейлетон, памфлет.

5. Типологічна структура жанрів журналістики М. Н. Кіма [3:17–24]:

1) інформаційні жанри журналістики: замітка (хроніка, розширена інформація та ін.), інформаційне повідомлення, репортаж, інтерв'ю (інтерв'ю-монолог, інтерв'ю-діалог, портретне інтерв'ю та ін.), заява, анонс, анотація, сигнал, девіз-лозунг, репліка, довідка, полілог, вітання, опитування, питання-відповідь, порада, некролог;

2) аналітичні жанри журналістики: звіт (загальний, прямий проблемний, тематичний, звіт-коментар), кореспонденція (поста-

новочна, проблемна, аналітична), стаття (теоретична, полемічна, проблемна, постановочна та ін.), редакційна стаття, коментар, повідомлення, нагадування, “Повертаючись до надрукованого”, круглий стіл, анкета, відгук, моніторинг, рейтинг, рецензія, прогноз, версія, експеримент, огляд, журналістське розслідування, лист, огляд пошти;

3) художньо-публіцистичні жанри журналістики: нарис (проблемний, портретний, дорожній, науково-популярний та ін.), зарисовка, життєва історія, фейлетон, памфлет, гострота, сатирична замітка, сатиричний коментар, пародія.

6. Типологічна структура жанрів журналістики О. А. Тертичного [8]:

1) інформаційні жанри журналістики: замітка, інформаційна кореспонденція, інформаційний звіт, інформаційне інтерв'ю, бліц-опитування, питання-відповідь, репортаж, некролог;

2) аналітичні жанри журналістики: аналітичний звіт, аналітична кореспонденція, аналітичне інтерв'ю, аналітичне опитування, бесіда, коментар, соціологічне резюме, анкета, моніторинг, рейтинг, рецензія, стаття, журналістське розслідування, огляд, огляд ЗМІ, прогноз, версія, експеримент, есе, лист, сповідь, рекомендація (порада), аналітичний прес-реліз;

3) художньо-публіцистичні жанри журналістики: нарис, фейлетон, памфлет, пародія, сатиричний коментар, життєва історія, легенда, епіграф, епітафія, анекдот, жарт, гра.

7. Типологічна структура жанрів журналістика С. М. Гуревича [9:183–211]:

1) жанри новинної інформації — замітка, звіт, репортаж;

2) діалогічні жанри — інтерв'ю, діалог, бесіда (полілог);

3) ситуативно-аналітичні жанри — коментар, кореспонденція, стаття, рецензія, огляд ЗМІ, огляд;

4) епістолярні жанри — лист;

5) художньо-публіцистичні жанри — замальовка, нарис, есе + б) сатиричні жанри — фейлетон, памфлет, пародія, сатирична замітка, епіграма.

Ця класифікація доповнена розглядом жанрових форм публікацій інших типів:

– документальні та офіційні матеріали — а) офіційні документи — закони, накази, постанови уряду та ін.; б) повідомлення, звіти керівництва державних органів і недержавних організацій, комерційних компаній та фірм щодо підсумків їх діяльності, їх звернення до

керівників уряду та регіонів; в) приватні документи — паспорти, посвідчення, судові рішення та ін.;

— статистичні дані — таблиці, зведення, об'єднані з коментарем чи без нього;

— літературно-художні матеріали — вірші, оповідання та ін.;

— науково-технічні матеріали — наукові, теоретичні статті, інтерв'ю з вченими, тексти, які містять наукову чи технічну інформацію, порада (часто супроводжуються кресленнями, схемами, технічними малюнками);

— розважальні публікації — а) шахові та шашкові етюди, записи шахових партій, лабіринти, шаради, загадкові картинки та ін.; б) кросворди, сканворди та ін.; в) афоризми, повчальні висловлювання відомих людей — філософів, політиків, художників та ін., гумористичні тексти — анекдоти, гостроти та ін.;

— довідкові матеріали — а) повідомлення інформації про те, що вже сталося — курси валют, ринкових цін, розклад авіарейсів та ін.; б) інформація про те, що відбуватиметься, — зустрічі, збори, прем'єри кінофільмів і спектаклів та ін.;

— рекламні публікації;

— приватні об'яви.

8. Міжмедійна типологія журналістських форм (тобто журналістських жанрів) Курта Ройманна [10:238–239]:

1) (реферуючі) форми з наголосом на фактах: новина (повідомлення та кореспонденція), репортаж, нарис, інтерв'ю, документація;

2) форми з наголосом на думці: есе (містить судження стосовно політики та естетики), передова стаття (з політичними оцінками), коментар, глоса, колонка, портрет, карикатура, (політична) пісня і рецензія (переважно з естетичними судженнями) на книгу, театральну виставу, музичний твір, витвір мистецтва, кінофільм, на телепрограму;

3) форми з наголосом на фантазії: роман у газетах, коротка історія, фейлетон (мала форма), художній фільм, радіоп'єса, телевізійний спектакль, пісня, також у формі шлягеру, комікс, карикатура.

Спільним у класифікаціях Пельга В. Д., Здоровеги В. Й., Кіма М. Н. та Тертичного О. А. є виокремлення трьох груп журналістських жанрів — інформаційних, аналітичних та художньо-публіцистичних. Щоправда, Здоровега В. Й. в окрему групу виділяє сатиричні жанри.

Докорінно відрізняється класифікація Є. І. Проніна, цінність якої дослідники вбачають у тому, що “він встановив відповідності між

жанрами, які мають різний об'єм, назву та цільову установку на рівень осмислення відображуваного явища соціальної практики” [3:15].

Специфіка жанрової типології Л. Є. Кройчика насамперед у тому, що замість терміна “жанр” він використовує як його заміник термін “текст” [7:130]. Дослідник виділяє п'ять груп журналістських текстів, як чистих (дослідницькі), так і гібридних (оперативно-дослідницькі), що інші вважають певним недоліком його класифікації [3:16].

Типологічна структура жанрів журналістики С. М. Гуревича складається як з традиційних елементів (художньо-публіцистичні жанри), так і нетрадиційних (він виокремлює діалогічні, епістолярні жанри, а також, як і В. Й. Здоровега, сатиричні в межах художньо-публіцистичних). Розгляд жанрових форм публікацій інших типів значно розширює і доповнює наведену класифікацію.

Така різниця підходів до класифікації жанрів журналістики зумовлена, головним чином, пошуком єдиної логічної підстави поділу жанрів за різними типами. “Така потреба існує і сьогодні, тому що поділ жанрів за типами дозволяє, по-перше, об'єднати різні твори в групи за домінантними ознаками, а по-друге, встановити чіткі взаємозв'язки між цими групами” [3:16].

В кожній класифікації існують свої недоліки і переваги. Велика кількість класифікацій свідчить про те, що теоретики й досі не можуть “домовитися про єдину основу поділу й вичленення жанрів журналістики” [3:13].

Але не дивлячись на велику кількість запропонованих дослідниками критеріїв поділу журналістських текстів за жанрами, всі розглянуті класифікації так чи інакше нагадують традиційну класифікацію В. Д. Пельта. Співвідноситься з нею навіть міжмедійна типологія журналістських форм (тобто журналістських жанрів) Курта Ройманна (створена, звичайно, з урахуванням сучасної соціокультурної ситуації та надбань технічного прогресу, який відбувався з 80-х років ХХ ст., тобто з часів виходу книги під редакцією Пельта В. Д. “Теория и практика советской периодической печати”, в якій запропонована традиційна класифікація).

Так, “(реферуючі) форми з наголосом на фактах” міжмедійної типології журналістських форм легко співвідносяться з інформаційними жанрами традиційної класифікації, “основною функцією яких є інформування, повідомлення первинних фактів без глибокого аналізу чи оцінних суджень” [2:38], “форми з наголосом на думці” — з аналітичними жанрами, які “вирізняються ґрунтовною інтерпретацією

життєвого матеріалу, висвітленням актуальних проблем сучасності з переважанням думок, оцінок, суджень, міркувань” [2:38], “форми з наголосом на фантазії” — з художньо-публіцистичними жанрами, “особливістю яких є передусім художня образність, емоційна насиченість, глибина авторського узагальнення дійсності” [2:38]. “...усталена типологічна структура жанрів з її поділом на інформаційно-публіцистичні, аналітично-публіцистичні та художньо-публіцистичні є найбільш доцільною та дієвою в сьгоднішніх умовах розвитку періодичної преси саме завдяки тому, що в принципах групування публікації закладена можливість до взаємодії, дифузії, взаємодіяльності жанрових елементів” [11:12].

Про недоліки традиційної жанрової класифікації мова йшла ще за радянських часів: “Існуюча традиційна система опису жанрів (їх класифікація та номенклатура), основною позитивною рисою якої є багатоаспектний підхід до об’єктів опису та систематизації — результатів журналістської творчості, — слабо задовольняє потреби сучасної теорії і практики журналістики” [12:67]. Небагато змінилося з того часу, бо ще й сьогодні не існує єдиної класифікації журналістських жанрів, яка б задовольняла потреби і теорії, і практики журналістики. Натомість існує велика кількість класифікацій, кожна зі своїми перевагами й недоліками.

Знову таки, ще за радянських часів йшлося про жанрові трансформації: “...інформаційна замітка може містити аналіз і бути написана з високих естетичних позицій. Ось чому поділ на жанри інформаційні і аналітичні, на наш погляд, дуже умовний” [13:22]; “Дальше удосконалення рівня газет нерозривно пов’язане із взаємозбагаченням і взаємопроникненням жанрів” [13:23]. Наукові розвідки з цих питань наявні і сьогодні: “...процес трансформації окремих жанрів розтягнутий у часі, тому важко остаточно з’ясувати, до якої саме групи жанрів слід зарахувати той чи той журналістський твір” [14:10]; “Дифузія, симбіоз, взаємодіяльність жанрів сьогодні є активними процесами, що фіксуються у творчих продуктах газетярів... Взаємопереходи та взаємодіяльності відбуваються як всередині певної жанрової групи, поміж групами, так і між жанрами суміжних із журналістикою сфер, наприклад, літературою, соціологією, рекламою, психологією тощо” [11:12].

Все це свідчить про необхідність подальших ґрунтовних наукових розвідок у журналістській жанрології. “З’ясування тенденцій розвитку журналістської жанрології можливе за умови комплексного підхо-

ду до її історичних першоджерел, вивчення уже існуючих теоретичних концепцій та пріоритетів, зарубіжного досвіду з цього питання, що зумовлюють послідовне, чітке й детальне виявлення формально-змістовних особливостей жанрів преси і визначення їхнього місця в царині українського журналістикознавства. Важливо не лише окреслити новітні тенденції жанроутворення, напрямки розвитку жанру як важливої журналістської категорії, як форми вираження авторської думки, але й вказати на причини та наслідки цих процесів, зовнішні та внутрішні чинники, які безпосередньо чи опосередковано впливають на них” [11:1].

Знання жанрових класифікацій та жанрових законів допомагає журналістам-практикам створювати журналістські матеріали. “Професійний журналіст повинен володіти переважаючою більшістю жанрів публіцистики — за винятком деяких, звернення до яких потребує особливого творчого дару” [9:180]. Він повинен вміти писати тексти в так званому “чистому” жанрі. Тому оволодіння всіма тонкощами створення як “чистих” жанрів, так і “гібридних” є ознакою професійності журналіста: “З досвідом приходить майстерність використання в одному тексті особливостей різних жанрів публіцистики” [9:209].

Особливо важливим вбачається вивчення жанрів в сучасній регіональній пресі, яка дещо позбавлена в цьому напрямку, на відміну від всьукраїнської, уваги дослідників.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Черникова Е. В. Основы творческой деятельности журналиста: Учебное пособие / Е. В. Черникова. — М. : Гардарики, 2005. — 287 с.
2. Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / [заг. ред. Ю. М. Бадзілі]. — Ужгород : ВАТ “Видавництво “Закарпаття”, 2007. — 224 с.
3. Ким М. Н. Жанры современной журналистики / М. Н. Ким. — СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2004. — 336 с.
4. Теория и практика советской периодической печати: учеб. пособ. для вузов / [под. ред. В. Д. Пельга]. — М. : Высшая школа, 1980. — 376 с.
5. Социальная практика и журналистский текст / [под ред. Я. Н. Засурского, Е. И. Пронина]. — М., 1990. — 256 с.
6. Здоровега В. Й. та ін. Теорія і практика радянської журналістики (Основи майстерності. Проблеми жанрів) // [В. Й. Здоровега, О. А. Сербенська, Д. С. Григораш та ін.; відп. ред. В. Й. Здоровега]. — Львів : Вид-во при Львів. ун-та, 1989. — 328 с.
7. Основы творческой деятельности журналиста: Учебник для студ. вузов по спец. “Журналистика” / [ред.-сост. С. Г. Корконосенко]. — СПб. : Знание, СПБИНВЭСЭП, 2000. — 272 с.

8. Тертычный А. А. Жанры периодической печати: Учебное пособие / А. А. Тертычный. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Аспект Пресс, 2002. — 320 с.
9. Гуревич С. М. Газета: Вчера, сегодня, завтра: Учебное пособие для вузов / С. М. Гуревич. — М. : Аспект Пресс, 2004. — 288 с.
10. Публіцистика. Масова комунікація : Медіа-енциклопедія / [за загал. ред. В. Ф. Іванова]. — К. : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2007. — 780 с.
11. Голік О. В. Взаємкореляція та взаємозбагачення жанрів: новітні тенденції розвитку журналістської творчості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій : спец. 27.00.04. — теорія та історія журналістики / О. В. Голік. — К., 2009. — 17 с.
12. Пінчук О. Ф. Про один новий підхід до класифікації жанрів журналістики // Журналістика. Республіканський міжвідомчий науковий збірник. Випуск 13. — К. : Вид-во при Київському державному ун-ті видавничого об'єднання "Вища школа". — 1982. — С. 67–77.
13. Валько І. В. Жанри публіцистики як специфічні форми відображення соціальної дійсності // Журналістика. Республіканський міжвідомчий науковий збірник. Випуск 2. — К. : Вид-во при Київському державному ун-ті видавничого об'єднання "Вища школа". — 1977. — С. 17–25.
14. Івашук А. А. Варіативність та взаємоперехід інформаційних жанрів у сучасній українській пресі / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій : спец. 27.00.04. — теорія та історія журналістики / А. А. Івашук. — К., 2009. — 17 с.